

Ks. Marek STAROWIEYSKI

KRONIKA APOKRYFÓW (3)*

1. Nowy numer czasopisma "Apokrypha"

Ukazał się kolejny numer (5 [1994]) czasopisma "Apocrypha", poświęconego literaturze apokryficznej, wydawanego przez wydawnictwo Brepols, pod redakcją Komitetu Redakcyjnego w składzie: P. Geoltrain, R. Gounelle, E. Junod, S.C. Mimouni, J.C. Picard. Wydawnictwo Brepols, dodajmy, publikuje również wydania krytyczne apokryfów (Corpus Christianorum, Series Apocryphorum) oraz serię podręczną tekstów apokryficznych, o której będzie mowa w niniejszym biuletynie.

Niniejszy tom zawiera następujące prace: Richard BAUCKHAM (St. Andrews), *The Apocalypse of Peter: A Jewish Christian Apocalypse from the Time of Bar Kochba*, s. 7-111; François BOVON (Harvard), *Une nouvelle citation des Actes de Paul chez Origène [De Pascha 36,6-37,21 = Acta Pauli et Theclae 5]*; Ann G. BROCK (Harvard), *Genre of the Acts of Paul: One Tradition Enhancing Another*, s. 119-336; Alain DESREUMAUX (CNRS, Paris), *Un manuscrit syriaque de Téhéran contenant des apocryphes [Fonds Issayi 18, olim Neesan 8, XVIII w.]*, s. 137-164; Rémi GOUNELLE (Université de Lausanne), *A propos d'une refonte de la Narratio Iosephi, jadis confondue avec les Acta Pilati, et d'un drame religieux qu'elle a inspiré*, s. 165-188; Rémi GOUNELLE (tamże), *Sens et usage d'apocryphus dans la Légende dorée*, s. 189-210; Simon C. MIMOUNI (Ecole Pratique de Hautes Etudes, Paris), *Les Vies de la Vierge: état de la question*, s. 211-248; Catherine PAUPERT (Canal, Paris) *Thèmes apocryphes de l'iconographie des églises de Tarentaise et de Maurienne (Savoie)*, s. 249-269; Marek STAROWIEYSKI, *Les apocryphes dans la tragédie Christus Patiens*, s. 269-288.

Trudno tu analizować poszczególne artykuły, z których niektóre stanowią małe monografie, jak artykuł R. Bauckham o apokalipsie Piotra (szkoda, że nie uwzględnia w nim polskiej literatury), inne stanowią krótkie noty (np. artykuł F. Bovon), inne jeszcze omawiają stan badań nad jakimś dziełem literatury apokryficznej (S.C. Mimouni). Niewątpliwym brakiem czasopisma jest brak informacji, a więc n.p. bibliografii oraz recenzji publikacji dotyczących apokryfów.

2. Seria "Apocryphes"

Seria "Apocryphes", wydawana przez wspomniane już wydawnictwo Brepols w Turnhout, pod redakcją Alain Desreumaux i Enrico Norelli, stanowi czwartą inicjatywę wydawnictwa Brepols w dziedzinie apokryfów. Są to, kolejno w porządku

---

* Por. Kronika apokryfów, *WST* 5(1992), s. 219-223; Kronika apokryfów Nowego Testamentu, *WST* 6(1993), s. 307-310.

chronologicznym wydawania: seria apokryfów w ramach kolekcji "Corpus Christianorum", w której ukazują się wydania krytyczne tekstów apokryficznych, wydanie "Clavis Apocryphorum Novi Testamenti" M. Geerada, rozpoczęcie wydawania czasopisma poświęconego apokryfom: "Apocrypha" i w końcu tu omawiana seria. Jest ona pomyślana jako seria popularyzująca apokryfy, coś w rodzaju serii apokryficznej "Livre de poche". Wydana jest w niewielkim formacie, w czerwonej, zwracającej uwagę okładce. Utwory w niej wydane stanowią wyniki pracy przygotowawczej do publikacji wydań krytycznych apokryfów.

Tomiki zasadniczo składają się z dwóch części.

Pierwszą z nich stanowi wstęp, niejednokrotnie bardzo obszerny, w którym podawane są wszystkie wiadomości konieczne dla zrozumienia tekstów, a więc ich kontekst historyczny, teologiczny, rozwój legendy, przekaz tekstu i inne, oraz odpowiednia bibliografia.

W drugiej części podany jest tekst apokryfu w przekładzie oraz konieczne do zrozumienia go objaśnienia. Tekst przełożono z najlepszej wersji danego apokryfu, a więc np. w wypadku "Historii Abgara" podano tekst syryjski "Doctrina Addaj" oraz jako dodatek jej wersje grecką i etiopską

Serię rozpoczęto od utworów nie narratywnych i nie najłatwiejszych, z wyjątkiem "Historii Abgara". Jak wynika z programu na najbliższą przyszłość, ukazać się utwory bardziej popularne, jak "Akta Andrzeja", "Akta Filipa" czy "Transitus Mariae".

Czytając tomiki możemy stwierdzić, że stoimy wobec inicjatywy udanej, która pozwoli zbliżyć szerokim kręgom czytelników nieznaną świat apokryfów.

1. *L'Evangile de Barthélemy d'après deux écrits apocryphes. I. Questions de Barthelémy, texte présenté et traduit par Jean-Daniel Kaestli, II. Livre de la Résurrection de Jésus-Christ par l'apôtre Barthelémy, texte présenté et traduit par Jean-Daniel Kaestli et Pierre Cherix, 1993, s. 281;*
2. *Ascension d'Isaïe par Enrico Norelli, 1993, s. 186;*
3. *Histoire du roi Abgar et de Jésus. Présentation et traduction du texte syriaque intégral de la Doctrina Addai par Alain Desreumaux; appendices: traduction d'une version grecque par Andrew Palmer, traduction d'une version éthiopienne par Robert Beylot, 1993, s. 184;*
4. *Les Odes de Salomon, texte présenté et traduit par Marie-Joseph Pierre avec la collaboration de Jean-Marie Martin, 1994, s. 224;*
5. *L'Épître des Apôtres accompagnée du Testament de notre Seigneur et notre Sauveur Jésus-Christ, présentation et traduction de l'éthiopien par Jacques-Noël Pérès, 1994, 149.*

3. Zbiór artykułów prof. François Bovon

Tom tu omawiany stanowi zbiór artykułów dotyczących Nowego Testamentu i literatury apokryficznej pióra prof. François Bovon (ur.1938), dawnego profesora egzegezy Uniwersytetu Genewskiego, obecnie wykładającego na Harvardzie,

wybitnego znawcy egzegezy Nowego Testamentu, szczególnie zaś Ewangelii św. Łukasza, oraz znawcy i wydawcy literatury apokryficznej - jego nazwisko wraca wielokrotnie na kartach tego biuletynu.

Tom zawiera cztery artykuły dotyczące interesującego nas tematu, to jest apokryfów Nowego Testamentu, a więc: *Le privilège pascal de Marie-Madeleine*, s. 215-230; *La vie des apôtres: traditions bibliques et narrations apocryphes*, s. 231-252; *La suspension du temps dans le "Protévangile de Jacques"*, s. 253-270; *Les paroles de vie dans les "Actes de l'Apôtres André"*, s. 271-287.

W pierwszym eseju Autor omawia postać Marii Magdaleny, w literaturze wieków I-IV; odegrywa ona bowiem niemałą rolę w literaturze apokryficznej. W drugim artykule Autor porównuje dwa rodzaje przekazu wiadomości o apostołach zkanonizowanej w "Dziejach Apostolskich" oraz dynamicznie rozwijającą się w apokryficznych dziejach apostolskich, gdzie dodawano i likwidowano różne motywy. Trzeci artykuł zawiera analizę sławnej wizji Józefa z "Protewangelii Jakuba" (r.18): w chwili narodzenia Jezusa nastąpiło milczenie kosmiczne - autor tego utworu pokazuje, że nastąpił wtedy początek nowych czasów. W ostatnim artykule, F. Bovon pokazuje znaczenie zwrotu "Słowa życia" w apokryficznych "Dziejach Andrzeja".

Można wyrazić radość, że F. Bovon opublikował w tym tomie cztery artykuły, rozproszone po różnych czasopismach, często trudno dostępnych. Cieszylibyśmy się jednak, by zebrał on w jednym tomie wszystkie swoje artykuły dotyczące problematyki, w której ma tak wielkie zasługi, to jest z dziedziny apokryfów.

François BOVON, *Révélation et écritures. Nouveau Testament et littérature apocryphe chrétienne. Recueil d'articles, Le monde biblique* nr 26, Genève 1993, Labor et Fides, s. 298.

4. Wstęp do literatury apokryficznej

Na Uniwersytecie w Lozannie, gdzie znajduje się jedno z centrów studiów nad apokryfami, w 1994 zorganizowano cykl wykładów na temat "Les apocryphes chrétiens, une littérature à découvrir". Owocem tej imprezy naukowej jest omawiany tu tomik, który, pomimo iż nie posiada klasycznej formy wprowadzającej, stanowi dobre wprowadzenie w świat apokryfów Nowego Testamentu.

Na tom składają się następujące prace: Eric JUNOD, *Le mystère apocryphe ou les richesses d'une littérature méconnue*, s. 9-26; Jean-Daniel KAESTLI, *Les écrits apocryphes chrétiens. Pour une approche qui valorise leur diversité et leurs attaches bibliques*, s. 27-42; Eric JUNOD, *Comment "L'Évangile de Pierre" s'est trouvé écarté des lectures de l'Église dans les années 200*, s. 43-46; Jean-Daniel KAESTLI, *"L'Évangile de Thomas". Que peuvent nous apprendre les "paroles cachées de Jésus?"* s. 47-66; Rémi GOUNELLE, *Pourquoi, selon l'"Évangile de Nicodème", le Christ est-il descendu aux Enfers?* s. 67-84; Jean-Daniel KAESTLI, *L'"Évangile secret de Marc". Une version longue de l'Évangile de Marc aux chrétiens avancées dans l'Église d'Alexandrie?* s. 85-106 [wraz z tłumaczeniem francuskim fragmentu Ewangelii Marka]; Daniel MARGUERAT, Walter REBELL, *Les "Actes de Paul" Un portrait inhabituel de l'apôtre*, s. 107-125; Frédéric AMSLER, *Les "Actes de Philippe". Aperçu d'une compétition religieuse en Phrygie*, s. 125-140; Daniel

MARGUERAT, Pourquoi lire les apocryphes? s. 141-148. Następują indeksy tekstów biblijnych, tekstów apokryficznych i imion własnych oraz wybranych tematów.

Nazwiska większości artykułów są dobrze znane wszystkim zajmującym się literaturą apokryficzną. W tomie zawarto artykuły zarówno ogólne - szczególnie pierwsze i ostatni oraz szczegółowe, ale tak ułożone, że wprowadzają czytelnika w różnorodny problemy związane z tą literaturą, a więc włączenie ich do kanonu, teologia, warunki wpływające na ich powstanie, itd.

Tom ten należy do gatunku dzieł, które nie tracąc charakteru naukowego, w przystępny sposób przedstawiają zagadnienia związane z daną dziedziną nauki, w naszym wypadku, z apokryfami.

Frédéric AMSLER, Rémy GOUNELLE, Eric JUNOD, Jean-Daniel KAESTLI, Daniel MARGUERAT, Walter REBELL, *Le mystère apocryphe, Introduction à une littérature méconnue*, édité par Jean-Daniel Käestli et Daniel Marguerat, Essais bibliques nr 26, Genève 1995, Labor et Fides, s. 152.

5. Międzynarodowe Kolokwium na temat literatury apokryficznej

W dniach 22 do 25 marca 1995 roku miało miejsce międzynarodowe kolokwium na temat apokryficznej literatury chrześcijańskiej. Zostało ono zorganizowane przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu w Lozannie oraz Autonomiczny Wydział Teologii Protestantckiej Uniwersytetu w Genewie. Obrady odbywały się w Lozannie (gdzie mieszkali uczestnicy) i w Genewie. Organizatorzy nie są przypadkowi przy tych dwóch Uniwersytetach gromadzą się ludzie zajmujący się apokryfami w Szwajcarii. Drugim takim centrum studiów apokryficznych w Europie jest Paryż.

Kolokwium zgromadziło uczestników z całej Europy i Ameryki Północnej. Po raz pierwszy pojawiła się znacznie większa grupa z krajów Europy Centralnej i Wschodniej: jeden z Węgier, dwóch Rosjan i czterech Polaków (Dr Z. Izydorczyk, Winnipeg, dr W. Witkowski, Uppsala, dr I. Backus - Genewa oraz niżej podpisany, jedyny z nich przybywający z Polski).

Ze względu na dużą ilość uczestników - tych ściśle związanych z kolokwium i zainteresowanych nim - obrady podzielono na kilka sekcji: "Apokryfy i Kanon"; "Recepcja starożytność chrześcijańska, średniowiecze, Bizancjum, Kościoły Wschodnie, czasy nowożytne" (kilka sekcji); "Teologia", "Ikonografia", "Apokryfy i gnoza"; "Recepcja Pisma św.", by wliczyć główne.

Po uroczystym otwarciu przez Prorektora Uniwersytetu, znanego badacza Apokryfów, prof. Eric Junod, M. Tardieu wygłosił referat inauguracyjny "Le procès de Jésus vu par le Manichéens".

W dniu 23 obrady przeniesiono na Uniwersytet genewski, gdzie rano toczyły się obrady, a po obiedzie, zwiedzwszy bibliotekę Bodmerowską w Cologny, obradowano w salach miejskich w Cologny.

W dniu 24 obrady toczyły się w sekcjach na Uniwersytecie w Lozannie. Wieczorem miało miejsce ciekawe spotkanie z dyrektorami literackimi wydawnictw Gallimard (Paryż) i Brepols (Turnhout, Belgia). Gallimard dla serii "Pléiade" przygotowuje dwa tomy apokryfów, natomiast Brepols wydaje szereg publikacji

związanych z apokryfami, które wyżej wymieniliśmy. Spotkanie to dało okazję do wymiany poglądów na temat funkcjonowania apokryfów w kulturze współczesnej.

W sobotę przed południem miała miejsce sesja plenarna i zakończenie kolokwium.

Nie sposób tu przedstawić treści około sześćdziesięciu referatów wygłoszonych. Każdy z uczestników przywiózł referaty na temat, nad którym pracuje; był to więc przegląd prac nad literaturą apokryficzną na całym świecie. Referaty z tego kolokwium zostaną wydane w tomach siódmym i ósmym czasopisma "Apocrypha". Organizatorzy jednak przygotowali na kolokwium tom preaktów, to jest streszczeń referatów a nawet, w kilku wypadkach, samych referatów, które pozwoliły na przygotowanie się do obrad lub śledzenie treści, jeśli znało się słabo język mówiącego. Wszyscy uczestnicy otrzymali dokładnie przygotowany i pięknie wydany program kolokwium.

Organizacja tego dużego w końcu kolokwium była bardzo sprawna i wszystko odbywało się z iście szwajcarską dokładnością. Organizatorzy bowiem kongresu potrafili połączyć dwa elementy: sprawną organizację i stworzenie nieformalnej - lepiej rodzinnej atmosfery, tym bardziej, że obrady miały miejsce w pięknie położonych nad brzegami Lemanu nowych gmachach Uniwersytetu Lozańskiego przy pięknej wiosennej pogodzie. Kolokwium przyniosło więc nie tylko rezultaty naukowe ale również pozwoliło nawiązać i utwierdzić kontakty osobiste pomiędzy uczestnikami, a wiemy, jak są one ważne w pracy naukowej.